

איך דוחסים קיבוץ לתוך בניין של שמונה קומות?

קשת רוזנבלום | 19:00 | 18/12/2013

וכיצד עונים על צורכי התכנון של כ-100 אנשים שונים? חברי קיבוץ משעול התנתקו מהרעיון הכפרי ועברו למרכז קליטה נטוש בנצרת עלית

בקיבוץ משעול אין צריפים, אין מגדל מים ואין כרי דשא רחבים, ולכן לא ניתן למצוא שם גם משעולים - אלא מסדרונות. ובאותם מסדרונות עומדים ריחות כביסה וטיגון, מעט צמחים, צעצועים ותמונות משותפות - סימנים של מורשת שמתגבשת במהרה, מאז עברו לכאן החברים, יוצאי תנועת המחנות העולים, בחג סוכות האחרון.

צורתו של המעון המשותף היא מגדל בן שמונה קומות בנצרת עלית; אפור, מסורבל ומכוער למדי. הוא הוקם בשנות ה-70 כמרכז קליטה, פונקציה שאותה מילא עד לאחרונה (אין להתבלבל עם מעון העולים שתיכננו אברהם יסקי ואמנון אלכסנדרוני בעיר עשור לפני כן). בעבר הכיל 110 דירות זעירות, בנות 26 ו-35 מטרים רבועים כל אחת, בהן שהו משפחות שלמות למשך כמה חודשים, עד שננטש לפני כחמש שנים.

הבניין של קיבוץ משעול. לחדש את ההגשמה צילום: יעל אנגלהרט

מאז הוקם הקיבוץ לפני 15 שנים, החברים לא שהו יחד במקום מגורים משותף, אלא היו מפוזרים בין דירות שכורות ברחבי העיר ובמגדל העמק, במתכונת של קיבוץ עירוני. לאחר שמרבית בוגרי התנועה השלימו שירות צבאי בגרעין נח"ל, בחרו "לחדש את ההגשמה של תנועות הנוער" ולחיות את חייהם בקיבוץ, מסביר ניר הרבורגר, חבר הקיבוץ ויו"ר עמותת "תיקון". זו היתה אז צומת מבחינת התנועות, של

להמשיך או לחדול, וכשזיהינו את זה החלטנו שמנתקים את הקשר עם הקיבוץ הכפרי כדי ליצור משהו מאותו סוג, אבל אחרת."

חברי הקיבוץ, שמונה כיום כ-80 מבוגרים בגילים 28-44 ולמעלה מ-40 ילדים, החלו בחיפוש אחר טריטוריה משותפת לפני שמונה שנים. לאחר שהפכו כל אבן, כדבריהם, פריצת הדרך הגיעה כשחברו למשרד לפיתוח הנגב והגליל, שבד בבד איתר מבנים נטושים וחיפש מתיישבים בעבורם, מתוך אמונה בצורך בפיתוח חבלי הארץ הללו. בסופו של דבר הגיעו החברים להסכם לשכירת הנכס מהסוכנות היהודית לחמש שנים, ושני הגופים הקצו סכום כולל של כ-5 מיליון שקלים לשיפוץ פנימי של המקום, המונה 6,000 מטרים רבועים.

הוסכם כי החברים, השוכרים את הבניין בשלמותו, הם אלו שיעצבו את המקום לפי צרכיהם - ולמימוש הפרויקט מונה אדריכל חיצוני, משרד שמיר ממגדל העמק. ארבעה חברי קיבוץ ריכזו את הבקשות והנתונים וקבעו את אופן הפיזור של אנשיו, הליך שארך שלוש שנים. "חלמנו את הדבר הזה והיינו אופטימיים - התחלנו להתארגן כדי שכשנצליח לגייס את השותפים המשמעותיים לא נעכב את הסיפור עוד יותר", אומר הרבורגר.

איילת הן וניר הרבורגר. "יש גבול דק עד כמה אתה מחליט עבור אנשים" צילום: יעל אנגלהרט

המבנה המשונה, שצורתו דמויית פירמידה ולכן אף קומה בו אינה זהה, בצירוף הצרכים של הדיירים היחודיים, הכתיבו מורכבות גדולה. מי שהיתה אחראית על המעבר ותכנון המקום מטעם הקיבוץ היא החברה איילת הן, שהתמודדה עם הקשיים שנגזרו מאיחוד הדירות הישנות לסוגי דירות שיתאימו למשפחות שונות, לזוגות צעירים ולרווקים. "יש גבול דק עד כמה אתה מחליט עבור אנשים", היא אומרת, "ומרביתם לא תיכננו את הבית שלהם אלא הלכו עם המודלים שלנו. זו היתה עבודה בשני שלבים – לחלק מי גר איפה, וגם לקבוע איך נראית כל דירה. אחרי זה הפקת התוכנית האדריכלית יותר פשוטה."

ובחזרה במסדרון, מקור ריח הכביסה מתגלה במכונות הכביסה המשותפות באזורים הפומביים. בקיבוץ שמונה קבוצות, לפי גרעיני נח"ל, שחולקות קומה וחללים משותפים. "האדריכל אמר כל הזמן 'למה אתם לא עושים את כל הדירות המשפחה בקומות צמודות, ואת כל הדירות הזוגות יחד, זה היה הרבה יותר פשוט לכולם'", מספרת הן. "אבל לנו היה הרבה יותר חשוב שיהיה מקום אחד ליד השני."

בקומה הרביעית יושבת קבוצה "זברה", ובכניסה לדירות בה שלטים עם שמות המשפחות. צילומים ישנים של קיבוצניקים מפעם מעטרים את קיר הכניסה, ועל הקירות ההיקפיים – ציורים של החברים, שציירה אחת מהם. אנשי הקבוצה חולקים גם מרחב משותף, סלון קבוצתי שבו פינת הסבה, חדר עבודה, ספרייה קטנה, מטבח ואזור אכילה. "עכשיו כולם עובדים, אבל בערב תשמעו את המחבתות משקשקות", צוחק הרבורגר.

המרחב המשותף של קבוצת זברה צילום: יעל אנגלהרט

בקומה התחתונה שוכנים חדרי משרדים, ספרייה משותפת וחדר בשם "הזולת", שביום משמש כפינת קפה וחדר אוכל לעובדים, ובערב כמועדון חברים. בהמשך ניתן למצוא חדר מוזיקה, פעוטונים שמשמשים גם את הורי השכונה הסמוכה, וחדרים לקייטנות. למרות שהגג, המשקיף אל נופי העיר ועמק יזרעאל, לא הושמש במסגרת התקציב המצומצם, מחפים על כך מגרשי משחקים ושטח שיושמש כגינה. "אנחנו רק בהתחלה, ועוד לא משתלטים על הכל", הם מתנצלים.

חברי הקיבוץ איתרו מודל שיכול להיות תקף גם לדיור עירוני של דיירים מתחלפים, ובפרט לדיור בר השגה. במשעול, הדירות המשפחתיות הן בנות 70 עד 85 מטרים, אך דברים שלא נמצא להם מקום בדירות, מוצאים את מקומם במסדרון או בסלון הקבוצתי, שמתאים גם לאירוח אירועים שהדירה צרה עליהם. אלו רעיונות שצצים גם באקדמיה לאור משבר הדיור, גם אם כאן האסתטיקה לא משחקת תפקיד דומיננטי. "מבחינת אדריכלות ותקציב מדובר באמנות הצמצום", מודה הרבורגר.

עם זאת, לקיבוץ כמו לקיבוץ יש מודל כלכלי שונה. מרבית חבריו עוסקים בחינוך מבוקר עד ליל במסגרות פורמליות ובלתי פורמליות, במסגרת תוכניות "תיקון" שמפעילה העמותה, ובמסגרת המחנות העולים. "אנחנו מאמינים בעבודה משותפת כדי לחזק את ה'ביחד'", מסביר הרבורגר. העבודה בחינוך לא מביאה הרבה כסף, והשכר נכנס לקופה משותפת, ממנה מחולק לקבוצות, שמחלקות אותו בתוכן. אך המודל הזה לא קדוש, הוא אומר, "איך שהיינו לפני חמש שנים זה לא איך שאנחנו עכשיו, ואני מאמין שגם עוד שלוש שנים זה ישתנה."

ישנם מודלים דומים לזה של משעול, אך האחרונים בהם הוקמו לפני יותר מ-20 שנה. בבית שמש פועל קיבוץ תמוז מאז 1987, וחבריו מתגוררים במספר בניינים צמודים, ואילו בשכונת גילה הירושלמית קם קיבוץ בית ישראל בתחילת שנות ה-90, גם הוא במרכז קליטה לשעבר. בדרום ניתן למצוא את קיבוץ מגוון בשדרות, ואולי הדוגמה הכי קרובה לזו של משעול, גם אם היא אינה קיבוץ, היא קבוצת "איילים" בנגב ובלוד. "ב-15 השנים האחרונות יש התעוררות של תנועות הנוער על ידי חידוש ההגשמה באמצעות החיים השיתופיים", מספר הרבורגר. "לדעתי רובן לא נמצאות בתוך מבנים כאלו פשוט כי קשה למצוא."

בנוגע להיבטים החברתיים של המעבר החד לחיי שיתוף טוטאליים, בינתיים הם די מרוצים. "אמנם אנשים בלי ילדים רצו את הקומות הגבוהות", מגלה הן, "אבל זה די מדהים – אני חושבת שקשה מאוד לאנשים להיכנס להלך רוח כזה של 'אני הולך לגור פה אבל לא הולך לבנות את הבית שלי, אני לא הולך לבחור צבע קרמיקה'. כך, גם מי שהעדיף לגור למעלה עבר למטה, אם ככה החליטו. אנשים ממש שיתפו פעולה יפה ובשלב מסוים אמרו: אנחנו כל כך רגילים לגור במרחקים – מה זה משנה אם עכשיו אני אעלה קומה כדי להגיע למרחב שלי."